

Globalizacja i regionalizacja w stosunkach międzynarodowych

Wykład 6/7 – Globalizacja a agrobiznes i bezpieczeństwo żywności

**Prof. dr hab. Stanisław Kowalczyk
Katedra Analizy Rynków i Konkurencji
Zakład Rynku Rolnego
KNOP SGH**

Co to jest agrobiznes?

...Łańcuch integrujący ogół działań w zaopatrzeniu, rolnictwie i przetwórstwie...

John H. Davis , Ray. A. Goldberg, *A Concept of Agribusiness*, (1957)

W literaturze używane są różne określenia tej integracji jak:

- agrobiznes (*agribusiness*),
- system rolno-przemysłowy (*agro-industry system*),
- system rolno-żywnościowy (*agrifood system*),
- łańcuch żywnościowy (*food chain*),
- gospodarka żywnościowa (*food economy*),
- system żywnościowy (*food system*).

Globalizacja agrobiznesu

Globalizacja agrobiznesu jest ogólnie zdefiniowana jako:

*proces integracji produkcji i przetwórstwa rolnictwa i żywności,
ponad granicami narodowymi, poprzez rynki, standaryzacje,
regulacje i technologie”*

J. von Braun, T. Mengistu, *Poverty and the Globalization*, 2007

Znaczenie agrobiznesu we współczesnej gospodarce (1)

Udział w zatrudnieniu

- Ludność rolnicza na świecie:

1995	3,10 mld osób (% ogółu ludności – 54,7)
2002	3,23 mld osób (% ogółu ludności – 51,9)

Indie – 71,9%, Chiny – 62,0%, Belgia – 2,8%, Polska – 37,3%
- Ludność aktywna zawod. w rolnictwie

1995	1,27 mld osób (% ogółu aktywnych zawodowo – 22,5%)
2002	1,33 mld osób (% ogółu aktywnych zawodowo – 21,4 %)

Chiny – 39,2, Indie – 25,7%, Belgia – 0,7%, Polska – 10,8%

Co drugi mieszkaniec Ziemi utrzymuje się z rolnictwa, co piąty jest zawodowym rolnikiem

Znaczenie agrobiznesu we współczesnej gospodarce (2)

Udział w PKB (w %) *

• Indie	- 21,0	• W. Brytania	- 1,0
• Rumunia	- 14,3	• Belgia	- 1,0
• Ukraina	- 13,4	• Niemcy	- 1,1
• Chiny	- 13,0	• Szwajcaria	- 1,2
• Bułgaria	- 12,5	• USA	- 1,2
• Białoruś	- 11,6	• Japonia	- 1,2

Polska – 5,1

* Rolnictwo i rybactwo (2004)

Znaczenie agrobiznesu we współczesnej gospodarce (3)

Udział w handlu zagranicznym (w %)*

• N. Zelandia	- 49,3	• Finlandia	- 0,2
• Argentyna	- 32,7	• Japonia	- 0,5
• Brazylia	- 20,8	• Korea	- 1,1
• Grecja	- 19,1	• Rosja	- 1,7
• Dania	- 17,0	• Szwajcaria	- 2,6
• Australia	- 15,6	• Chiny	- 4,0

Polska – 9,4

* Udział towarów rolno-spożywczych w eksporcie (2002 - 2005)

Znaczenie agrobiznesu we współczesnej gospodarce (4)

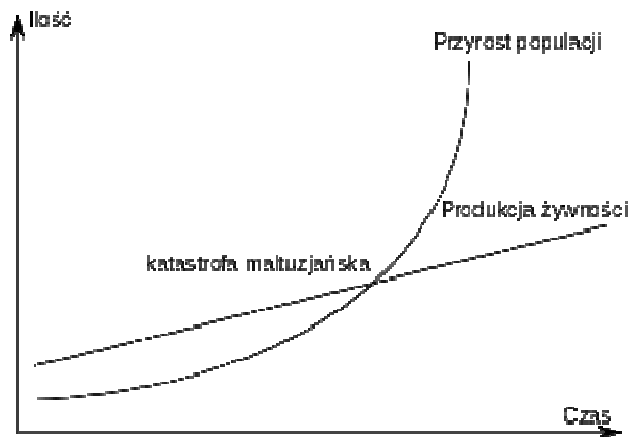

Znaczenie agrobiznesu we współczesnej gospodarce (5)

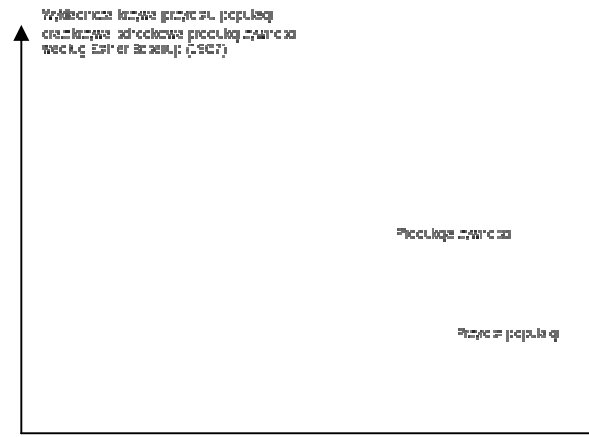
Wzrost produkcji żywności - 1

Maltuzjanizm

Thomas Malthus (1798) - przyrost ludności jest wykładniczy, zaś produkcji żywności – liniowy co prowadzi do nieuchronnej kolizji i głodu

Model boserupiański

Ester Boserup (1967) - produkcja żywności, dzięki innowacjom i postępowi technologicznemu (zielona rewolucja), rośnie szybciej niż liczba ludności

Znaczenie agrobiznesu we współczesnej gospodarce (6)

Wzrost produkcji żywności - 2

- Wzrost światowej produkcji rolniczej w latach 1980 – 2005 (średniorocznie):
 - produkcja globalna - 2,5%
 - zbiory zbóż - 1,6%
 - produkcji mięsa - 3,5%
- Przyrost ludności świata - 1,6%

Znaczenie agrobiznesu we współczesnej gospodarce (7)

Żywność jako „broń” współczesności

- Standaryzacja rynków i produktów żywnościowych (dostępny zestandaryzowany produkt, w każdym czasie i miejscu)
- Strategiczne znaczenie żywności (produktów rolno-spożywczych)
- Źródło spekulacji na rynkach terminowych (kryzys 2007/2008)
- Źródło spekulacji międzynarodowych
- Znaczenie pomocy żywnościowej (humanitarne, polityczne)
- Przewidywany wzrost popytu na żywności do 2050 r.
- Przykład 2011: Rewolucje arabskie

Znaczenie agrobiznesu we współczesnej gospodarce (8)

Produkty pochodzenia rolniczego jako surowiec dla *non-agro*

- Konkurencja o zasoby (ziemia, praca) pomiędzy sektorem *agro* i *non-agro*
- Sektory zainteresowane surowcami pochodzenia rolniczego:
 - energetyka
 - biopaliwa,
 - chemia (kosmetyki)
 - p. farmaceutyczny

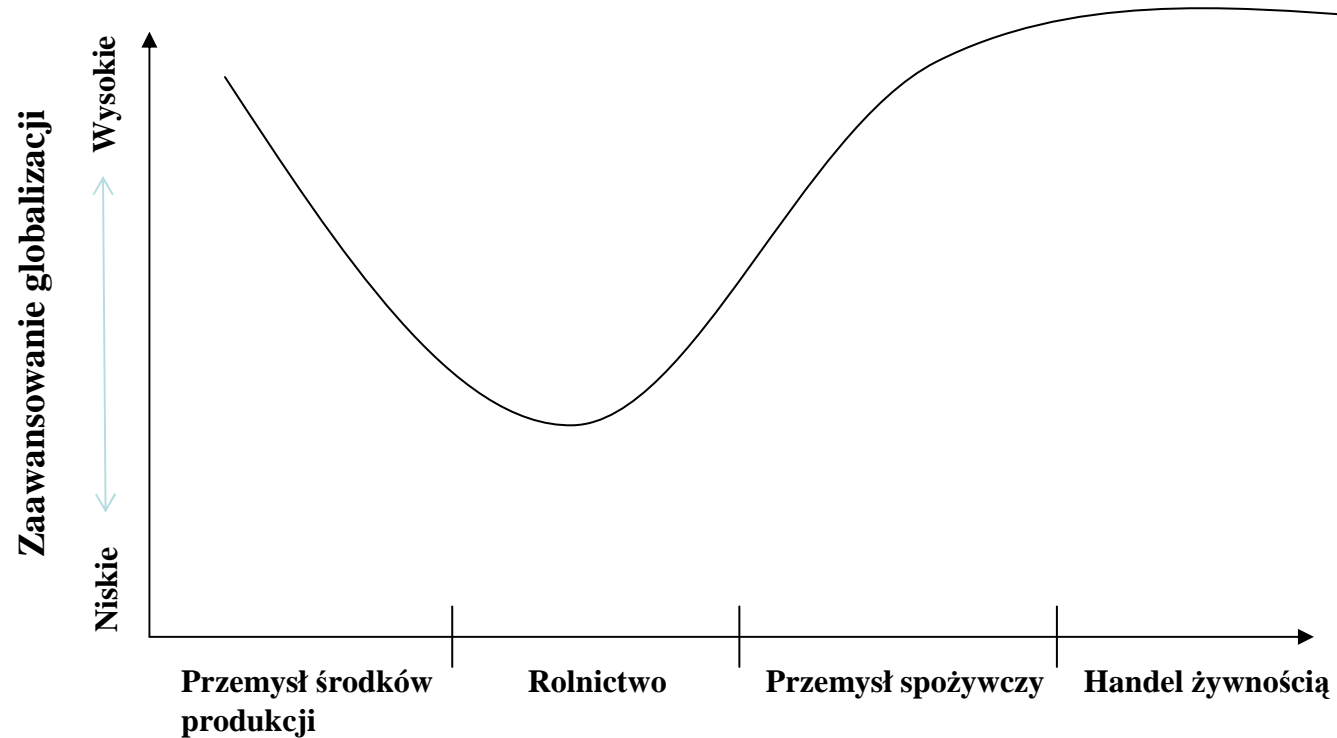

Skala globalizacji agrobiznesu (1)

Globalizacja agrobiznesu na obecnym etapie rozwoju gospodarki światowej pozostaje podwójnie niepełna (niekompletna):

- po pierwsze, nie dotyczy w równym stopniu wszystkich ogniw łańcucha żywnościowego (w tym części tylko w bardzo ograniczonym zakresie – np. ziemia),
- po drugie, w ślad za globalizacją mikroekonomiczną (na szczeblu firm), nie podąża globalizacja mechanizmów władzy i zarządzania (*global governance*)

Skala globalizacji agrobiznesu (2)

Uniwersalne

Przejawy globalizacji agrobiznesu (1)

postępująca koncentracja podmiotowa i w efekcie dominacja w poszczególnych branżach coraz mniejszej liczby, coraz większych firm o charakterze globalnym,

- Skala koncentracji firm agrobiznesu niższa niż w najbardziej zglobalizowanych sektorach (petrochemia, banki, energia, chemia)
- Szybki wzrost poziomu koncentracji firm agrobiznesu w ostatnich dekadach (*Global 2000*: 2008 – 74 KTN, 2009 – 82 KTN, 2010 – 86 KTN)*
- *100 Best Global Brands* w latach 2007-2010: 1. miejsce Coca-Cola (wartość marki: 65, 67, 69 i 70 mld \$) w 2010 – 21 KTN z szeroko definiowanego agrobiznesu
- 3 KTN obejmują ponad 80% światowego handlu kakao, **
 - 3 KTN - 80% handlu bananów,
 - 6 KTN - 85% światowego handlu zbożem,
 - 8 KTN - 55-60% handlu kawą,
 - 11 KTN - dostarcza 81% światowej chemii rolnej,
 - 24 KTN - kontrolują ponad połowę sprzedaży nasion siewnych

* KTN sektora agrobiznesu

** J. M. Rao, S. Storm, *Agricultural Globalization*

Uniwersalne

Przejawy globalizacji agrobiznesu (2)

wzrost transterytorialnych inwestycji bezpośrednich w agrobiznesie

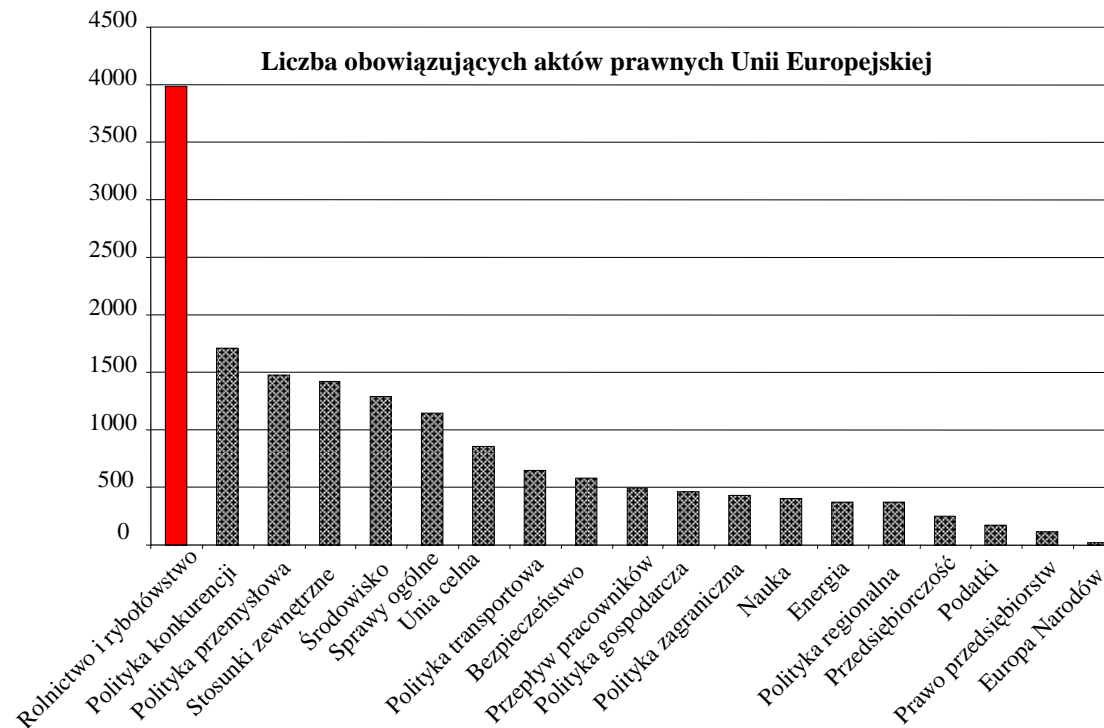
- Inwestycje zagraniczne w rolnictwie:
 - 559 mln dol. w 1990 r.
 - 5.450 mln dol. w 2007 r. (wzrost 10-krotny)
- Inwestycje w przetwórstwie żywności:
 - 505 mln dol. w 1990 r.
 - 54.298 mln dol., w 2007 r. (wzrost ponad 107-krotny)
- Wartość kapitału zainwestowanego w agrobiznes (*FDI inward stock*) wzrosła z 88,3 mld dol. w 1990 r. do 482,0 mld dol. w 2007 r.
- Udział transakcji M&A w agrobiznesie w ogólnej liczbie transakcji M&A:
 - 0,8% w 2005 r.
 - 1,3% w 2010 r.

Uniwersalne

Przejawy globalizacji agrobiznesu (3)

unifikacja prawa w skali globalnej (w zakresie, handlu, wytwórczości, finansów, osiągnięć nauki, praw własności intelektualnej),

$\Sigma > 15$ tys.

Dz. Urz. UE (rocznie):

Lata 60 – 80 nr

Lata 80 do dzisiaj – 350-400 nr

Stan na koniec 2010 r.

Codex Alimentarius

Aktualnie na *Codex Alimentarius* składa się 315 dokumentów

w tym:

- 200 *Standardów* jakościowych na produkty rolne i przetworzone artykuły spożywcze,
- 60 *Wytycznych* i przewodników
- 48 *Rekomendacji* i kodeksów (w tym HACCP).

Okres ustanowienia *Standardów*:

- lata 60. i 70. - 13%
- lata 80. - 44%
- lata 90. i I dek. XXI w. - 42%

W ostatnim okresie przyjęto także 87% wszystkich *Wytycznych* i 63% *Rekomendacji*

Uniwersalne

Przejawy globalizacji agrobiznesu (4)

przyspieszenie procesów migracyjnych

- Globalizacja prowadzi do intensyfikacji przepływów siły roboczej
- Intensywność tych strumieni jest jednak niższa, niż przepływu kapitału, informacji, czy towarów
- Czynnikiem ograniczającym migracje są głównie kraje rozwinięte
- W latach 1960 – 2010 liczba migrantów wzrosła z 74,1 mln osób do 188,0 mln (ponad 2,5-krotnie)
- Mieszkańcy najwyżej rozwiniętych krajów stanowili **41,9%** wszystkich migrantów w 1960 r. i **63,8%** w 2009 r.
- W 1960 r. migracją objęte było:

- 3,5% populacji Europy w 2009	- 9,7%,	
- 6,7% - Ameryki Północnej w 2009	- 14,2%,	
- 3,2% - Afryki w 2009	- 1,9%	
- 2,8% - Ameryki Łacińskiej w 2009	- 1,3%	
- 1,7% - Azji w 2009	- 1,4%.	

Human Development Report (2009)

Uniwersalne

Przejawy globalizacji agrobiznesu (5)

- szybkie zmiany w technologii oraz postępujący w ślad za nimi światowy transfer tych osiągnięć,
- decentralizacja kontroli państwowej (redukcja władczej i regulacyjnej roli państwa i jego agend),

Specyficzne dla
agrobiznesu

Przejawy globalizacji agrobiznesu (6)

Transmisja sygnałów rynkowych

- Za pośrednictwem transterytorialnie powiązanych rynków rolnych i żywnościowych następuje transmisja sygnałów oraz zdarzeń w układzie globalnym
- Sytuacja ta dotyczy zarówno zjawisk pozytywnych (przepływ osiągnięć postępu technicznego - biologicznego) jak i negatywnych, związanych np. ze skutkami klęsk przyrodniczych i klimatycznych oraz ich efektami dla cen rolnych i żywnościowych.
- W efekcie wszystkie podmioty działają w coraz bardziej zbliżonym środowisku rynkowym, lecz nie wszystkie mają takie same możliwości przeciwdziałania występującym skutkom negatywnym
- Transmisja sygnałów rynkowych w układzie globalnym prowadzi do wyrównywania warunków działania wszystkich firm, bez względu na zakres ich siły i pozycji rynkowej.
Wzmacnia to jednych, prowadzi do upadłości innych

Specyficzne dla
agrobiznesu

Przejawy globalizacji agrobiznesu (7)

Wzrost zależności wewnątrzsektorowych

- Globalizacja nieuchronnie prowadzi do zacieśniania kontaktów pomiędzy poszczególnymi segmentami agrobiznesu
- Przyczyny:
 - charakter postępu technicznego (coraz większa liczba certyfikowanych, „kwalifikowanych” jakościowo środków produkcji),
 - potrzeba standaryzacji (od produkcji surowców do wyrobu finalnego)
 - dążenie do redukcji kosztów produkcji i w związku z tym poszukiwanie lokalizacji poszczególnych jej etapów w miejscach charakteryzujących się najniższymi kosztami,
 - rosnące dysproporcje pomiędzy poszczególnymi ogniwami i podporządkowywanie słabszych ekonomicznie podmiotów, silniejszym
- Efekt: postępująca integracja pionowa w ramach agrobiznesu (współczesny system nakładczy)

Specyficzne dla
agrobiznesu

Przejawy globalizacji agrobiznesu (8)

unifikacja modeli konsumpcji żywności - 1

- Globalizacja prowadzi do stopniowego ujednolicania modeli konsumpcji (głównie do przejmowania tzw. zachodnich modeli konsumpcji)
- Oznacza to zwiększone spożycie produktów pochodzenia zwierzęcego w tym mięsa i tłuszczów oraz soli i cukru, kosztem spożycia produktów pochodzenia roślinnego
- Unifikacja ta inicjowana jest głównie przez KTN, celem redukcji kosztów wytwarzania zestandaryzowanej i ograniczonej ilości produktów, oferowanych na całym świecie (*fast food, junk food*)
- Efekt: postępujący zanik różnorodności i bogactwa regionalnych modeli konsumpcji i wzrost udziału osób z nadwagą i otyłych (*globesity* – WHO)

Specyficzne dla
agrobiznesu

Przejawy globalizacji agrobiznesu (8)

unifikacja modeli konsumpcji żywności - 2

Udział osób otyłych w USA (BMI 30 i więcej) w społeczeństwie ogółem w latach 1962-2006 (w %)

Udział	1962	1974	1980	1994	2002	2003	2004	2006
w %	13,5	14,4	14,7	22,7	25,8	30,7	32,3	35,1

Źródło: Dane WHO z lat 1962-2006.

- Problem otyłości w krajach rozwijających się

Egipt:

udział kobiet otyłych (BMI 30 i więcej) w 1992 r. wynosił 23,4%, natomiast w 2008 już 53,0%,

Chiny:

udział osób z nadwagą i otyłych (BMI 25 i więcej), wynosił średnio (kobiety i mężczyźni) 9,3% w 1989 r. i 18,9% w 2002 r.

- *Global food versus slow food (!)*

Specyficzne dla
agrobiznesu

Przejawy globalizacji agrobiznesu (9)

- wzrost zainteresowania sektora prywatnego badaniami i rozwojem (R&D), kosztem sektora publicznego (prawa własności, ochrona odmian roślin i produktów biotechnologii)
właścicielami 31 dopuszczonych na terenie UE modyfikacji GM jest pięć koncernów międzynarodowych w tym 18 (60%) modyfikacji należy do Monsanto. Prawa własności do pozostałych modyfikacji należą do: Bayer (5 modyfikacji), Pionier (4 w tym 3 we współpracy z Dow AgroSciences), Syngenta (3) i BASF (1)
- włączenie małych gospodarstw rolnych w skomercjalizowany narodowy i globalny łańcuch żywnościowy,
- wzrost konkurencji ze strony firm spoza agrobiznesu o „specyficzny” (niepomnażalny) środek produkcji jakim jest - ziemia

Globalizacja i agrobiznes – konsekwencje (1)

Irlandia (2008)

- (FSAI) 6,2% próbek żywności - wynik negatywny, służby ochrony środowiska - 5,0%,
- 77,0% żywności sprzedawanej w sieciach *fast-food* zawierało tłuszcze tran,
- 12,0% żywności w składzie posiadało produkty zmodyfikowane genetycznie,
- 2,0% było napromieniowane
- 1,7% kielbasy wieprzowej zawierało bakterie salmonelli.

W. Brytania

- „Operacja Fox” i „Operacja Aberdeen”
- 46% kontrolowanych firm wykazało nieprawidłowości (2006 - 2007)

Niemcy (2008)

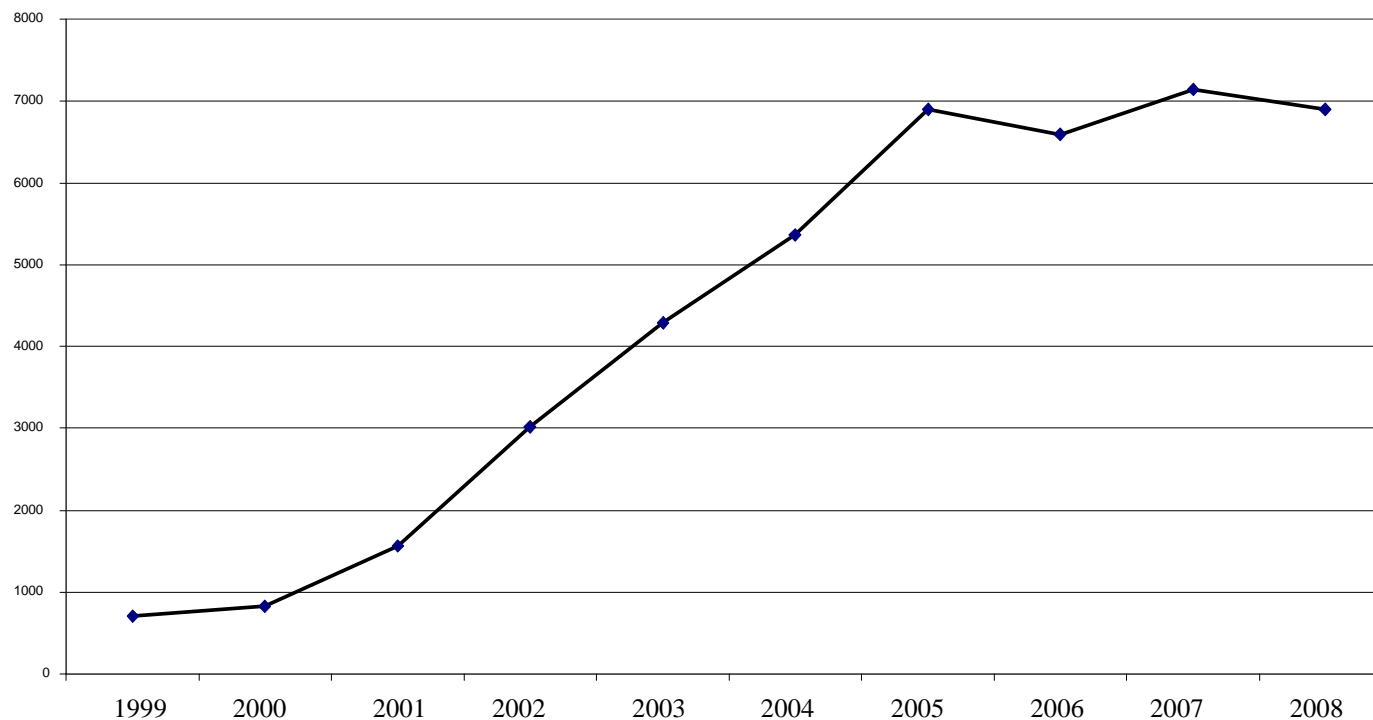
Poziom zanieczyszczenia środkami chemicznymi:

- od 76% do 90% partii gruszek (10% partii – 70 środków chemicznych), porzeczek (34), agrestu (22) oraz mandarynek (38),
- 74% partii pstrąga,
- 80% partii halibuta
- 97% partii łososia

Globalizacja i agrobiznes – konsekwencje (2)

Liczba zgłoszeń w ramach systemu RASFF w latach 1999-2008

Źródło: Opracowanie własne na podstawie rocznych raportów systemu RASFF

Globalizacja i agrobiznes – konsekwencje (3)

- coraz dłuższa droga „od pola do stołu”
- coraz dłuższe kanały dystrybucyjne (wzrost liczby pośredników)
- coraz bardziej anonimowy rynek
- coraz więcej produktów innych stref klimatycznych w przeciętnej diecie
- coraz więcej produktów rodzimej strefy klimatycznej wytworzonych w innych strefach i regionach świata w przeciętnej diecie
- coraz większa skłonność do wprowadzania do obrotu żywności niepełnowartościowej lub wręcz niebezpiecznej dla zdrowia
- coraz trudniejsze monitorowanie historii łańcucha żywności (*traceability*).

W konsekwencji - coraz niższe bezpieczeństwo żywnościowe

Źródło: <http://onphoto.net/?id=472242>

Dziękuję za uwagę